

Fedora Ferluga-Petronio
Università di Udine

TALIJANSKI PJSNICI U LATINSKIM EPIGRAMIMA RAJMUNDA KUNIĆA

Završivši školovanje u isusovačkom kolegiju rodnoga Dubrovnika, Rajmund Kunić (1719.-1794.) je stupio u isusovački red koji ga je poslao na dalje studije u Rim, gdje je postao studentom Rimskoga kolegija (*Collegium Romanum*), a poslije u istom zavodu profesorom retorike i grčkog jezika. U Rimu se družio ne samo sa svojim sugrađanima Boškovićem, Stayem i Džamanjićem, nego je gajio i društvene i prijateljske veze s pjesnicima Alfierijem, Montijem, Pindemonteom i Metastasijem, te s kiparom Canovom i kompozitorom Cimarosom. Kroz njegove latinske epigrame u ovom se radu analizira Kunićev odnos prema suvremenim talijanskim pjesnicima s kojima se sprijateljio za vrijeme svoga dugogodišnjeg boravka u Rimu.

Rajmund Kunić (1719.-1794.), jedan je od najznamenitijih predstavnika hrvatskog latinizma, posebno se posvetio pisanju epigrama koji tvore veći dio njegova književnog opusa, pored prijevoda s grčkoga, među kojima se ističe njegovo remek-djelo, prijevod Ilijade na latinski.

Veći je dio Kunićevih epigrama ostao u rukopisu (oko 4000),¹ dok su mu ostali objavljeni u dva posthumna izdanja: *Epigrammatum libri quinque. Accedit Endecasyllaborum libellus*, Parmae 1803 i *Epigrammata. Nunc primum in luce edita*, Ragusii 1827.² Prva je zbirka manje opsežna i tematski raznolika. Podijeljena je na moralne (*epigrammata moralia*), pohvalne (*encomiastica*), satiričke (*satyrica*) šaljive (*ludicra*) i raznolike (*varia*) epigrame i na epigrame u jedanaestercima (*hendecasyllaba*). Druga je zbirka opsežnija i obuhvaća, pored već spomenutih, i zavjetne (*epigrammata votiva*), nabožne (*sacra*), grobne i žalobne epigrame (*sepulcralia et lugubria*) i epigrame posvećene Lidi i Lidinoj obitelji (*epigrammata ad Lydam Lydaeque familiam*).

Epigrama tih dviju zbirki slijede tematski raspored *Palatinske antologije* iz koje je Kunić izabrao i preveo s grčkog na latinski 499 epigrama te ih izdao u Rimu 1771. godine (potom u Veneciji 1784. g.) pod naslovom *Anthologica sive Epigrammata Anthologiae Graecorum selecta latinis versibus reddita et animadversionibus illustrata*.

Čitajući epigrame tako različita sadržaja možemo saznati Kunićevo mišljenje o životu i djelatnosti visokih crkvenih dostojanstvenika, književnika i kulturnih predstavnika s kojima je dolazio u susret u tadašnjem Rimu. Spomenute su također slavne ličnosti iz prošlosti, posebno iz

1 Usp. Vladimir Vratović, *Hrvatski latinisti/Croatia auctores qui latine scripserunt II (Pisci 17-19. stoljeća/ Auctores seac. XVII-XIX)*. Zagreb: PSHS, 1970.: 436.

2 Usp. V. Vratović, *Hrvatski latinisti...*: 441.

antičkog svijeta kao npr. Homer, Katul, Ciceron i slavni gradovi kao Venecija, Firenca i rodni mu Dubrovnik.

Govorit ćemo ovdje o enkomijastičkim epigramima, kojih ima najviše u dvjema spomenutim zbirkama (u dubrovačkoj čak 248), kako bismo bolje razumjeli Kunićev odnos prema suvremenim talijanskim pjesnicima s kojima se sprijateljio za vrijeme svoga dugogodišnjeg boravka u Rimu. Završivši školovanje u isusovačkom kolegiju rodnoga Dubrovnika, stupio je u isusovački red koji ga je poslao na dalje studije u Rim, gdje je postao studentom Rimskoga kolegija (*Collegium Romanum*), a poslije u istom zavodu profesorom retorike i grčkog jezika. U Rimu se družio ne samo sa svojim sugrađanima Boškovićem, Stayem i Džamanjićem, nego je gajio i društvene i prijateljske veze s pjesnicima Alfierijem, Montijem, Pindemonteom i Metastasijem, te s kiparom Canovom i kompozitorom Cimarosom. U Rimu postaje članom slavne *Accademia degli Arcadi* (arkadsko mu je ime Perelao Megaris) i *Accademia degli Occulti*, čiji je predsjednik knez Baldassarre Odescalchi poticao Kunića da prevede Ilijadu i novčano ga pomagao da je izda g. 1776.

Osim toga, imao je Kunić priliku širiti svoja poznanstva u salonu Marije Pizzelli, gdje su se sastajali najslavniji kulturni predstavnici tadašnjeg Rima, osim spomenutih Boškovića, Staya, Džamanjića, kneza Odescalchija, Canove, Cimarose itd. i glasoviti stranci kao arheolog Winckelmann i Goethe. Mariji Pizzelli, vrlo obrazovanoj ženi, posvetio je Kunić ciklus epigrama pod nazivom *Ad Lydam Lydaeque familiam* u suzdržanom ljubavnom tonu. I upravo u tom umjetničkom salonu upoznao je Kunić najviše znamenitih osoba koje slavi u svojim epigramima.³

Neki od tih epigrama posvećeni su i manje poznatim talijanskim pjesnicima onoga doba, npr. Scipionu Maffeiju epigram 149. u dubrovačkom izdanju pod naslovom *De Merope Maphaei a N.N. Alteria Ducis Strozii conjuge acta*. Scipione Maffei,⁴ rođen u Veroni (1675.-1755.), bio je ponajprije dramski pisac, preteča Alfierija, koji je želio ponovo oživjeti tragediju u Italiji. U toj pjesmi Kunić se pozitivno izražava o njegovoj tragediji *Merope*, napisanoj po uzoru na jedno izgubljeno Euripidovo djelo, i o kneginji Strozzi koja je odigrala glavnu ulogu u tragediji na nekoj privatnoj predstavi.

Pietru Metastasiju (1698.-1782.), glavnom predstavniku europske dramske umjetnosti XVIII. stoljeća, Kunić posvećuje četiri epigrama, dva u dubrovačkom izdanju (br. 100 i 101 pod naslovom *Ad Aulum de Pietro Metastasio* odnosno *Ad poetas de Pietro Metastasio*), dva u parmskome (br. 12 i 13 pod naslovom *Metastasio tumulus* i *Ad Metastasio de iustis ei solutis ab Arcadibus*). Prva dva pripadaju skupini enkomijastičkih epigrama, druga dva grobnim i žalobnim epigramima.

Iz ovih četiriju kratkih pjesama razabire se da je Kunić cijenio Metastasio kao dramskog pisca, ali iz drugih epigrama, posvećenih Alfieriju - kako ćemo nadalje vidjeti - podrazumijeva se da je kao tragičara više cijenio Alfierija. Bio je, naime, svjestan da Metastasio potpuno pripada XVIII. stoljeću, a da je Alfieri već pod utjecajem modernih književnih struja i da otvara nove obzore talijanskoj dramskoj umjetnosti.

I Ippolitu Pindemonteu Kunić posvećuje tri enkomijastička epigrama u dubrovačkoj zbirci, to jest: 129. *Ad Hippolytum Pindemontium, Roma Melitam euntem*, 130. *Ad Eundem de ejus*

3 Što se tiče Kunićevih biografskih podataka usp. Franjo Maixner, »Život i rad Rajmunda Kunića.« *Rad JAZU* 96, Zagreb (1889): 115-126 i V.Vratović, *Hrvatski latinisti...*: 435-436.

4 Usp. *Enciclopedia italiana Treccani*, s.v. Maffei Scipione.

tragoedia, quae inscribitur: Ulysses, eiusque in eandem animadversionibus, 131. *Ad Eundem*, te jedan epigram (4. *Ad Hippolytum Pindemontium, juncta cum illo amicitia*) iz sekcije *Varia* u istoj zbirci.

Ippolito Pindemonte rodio se u Veroni u plemićkoj obitelji g. 1753. a tamo je i umro g. 1828. Svoju slavu duguje više činjenici da mu je Foscolo posvetio spjev *I sepolcri* nego vlastitim pjesmama, mada se radi o profinjenom i melankoličnom pjesniku, preteči romantizma na prijelazu iz XVIII. u XIX. stoljeće. Bio je u svoje vrijeme cijenjen gotovo kao Foscolo i Monti, a danas se spominje nadasve radi marljivog i korektnog prijevoda Odiseje, koji ipak ni izdaleka ne dostiže Montijev umjetnički prijevod.⁵

Najzanimivlji od epigrama jest svakako 130. u kojemu Kunić govori o nikad objavljenoj Pindemonteovoj drami *Ulisse*. Ta je drama, vjerojatno izvedena u književnom salonu Marije Pizzelli, izazvala negativni sud gledatelja (doduše malobrojnih), a kasnije i samoga autora. Kunićeva je ocjena, međutim, pohvalna, kako to dolikuje enkomijastičkim epigramima. Budući da se drama nije sačuvala, ne možemo o njoj izreći nikakav sud. Kunić svakako pretjeruje u pohvalama osoba kojima upućuje svoje epigrame, ali to je i dosta uvriježena navika među piscima tog literarnog žanra.

Ostala tri epigrama svjedoče o dubokoj prijateljskoj vezi koja se između Kunića i Pindemontea ostvarila u profinjenom književnom krugu Marije Pizzelli.

Vincenzu Montiju, jednom od najznamenitijih tadašnjih pjesnika (1754.-1803.), Kunić upućuje jedan epigram, 28. iz dubrovačkog izdanja, *Ad Vincentium Montium*. Monti je u Rimu proživio gotovo 20 godina, od 1778. do 1797. Te su godine bile i najplodnije za njegovu pjesničku djelatnost. Kunić je imao priliku upoznati se s Montijem u *Accademia degli Arcadi*, u *Accademia degli Occulti* i u salonu Marije Pizzelli. I upravo u tom literarnom krugu Monti je 1781.g. prisustvovao čitanju Alfierijeve tragedije *Virginia*,⁶ što ga je navelo da napiše klasicističku dramu *Aristodemo*. Pet godina kasnije, 1786., ta je Montijeva drama prikazana u jednom od rimskih literarnih salona. Kunić ju je izuzetno hvalio, premda Monti to ne bi zaslužio, jer znamo da nikada nije posjedovao pravi dramski talenat.

Za bolje razumijevanje ovako pretjerane pohvale navest ćemo spomenuti epigram:

*Monti magne, tua haec quod prima tragoedia magnos
Percellit miro carmine Romulidas.
Invaditque imos sensus, et pectora miscet,
Atque sibi mentes vindicat attonitas,
Laetor ego, et mecum tacitus: Divine poeta,
Hinc orsus, quonam denique pervenies.*

Nedavno, na znanstvenom skupu »Rajmund Kunić, pjesnik i prevoditelj« održanom 21-22. studenog 1994. g. u Dubrovniku, uspjeli smo dokazati da se Monti, jer nije poznavao grčki, za svoj prepjev Homerova spjeva služio Kunićevim latinskim prijevodom *Ilijade*.⁷ Monti je svoj prepjev *Ilijade* na talijanski po prvi put objavio g. 1810., tj. petnaestak godina poslije smrti

5 Usp. *Enciclopedia italiana Treccani*, s.v. Ippolito Pindemonte.

6 O tom događaju piše sam Alfieri u svojoj autobiografiji (IV. dio, X poglavlje). Usp. L. Rava, *Un salotto romano del Settecento*. Roma: Maria Pizzelli, 1926.: 21.

7 Usp. Fedora Ferluga-Petronio, »Monti, Kunić i prijevod Homerove *Ilijade*« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 34 (1996): 91-101.

dubrovačkog jezuita koji u svojoj skromnosti i poštenju nikada ne bi pretpostavio da će njegov latinski prepjev *Ilijade* postati jednim od glavnih predložaka Montijeva prijevoda. Monti, naime, u svom članku *Considerazioni sulla difficoltà di ben tradurre la Protasi dell'Iliade* iz 1807. g., u kojemu bilježi različite talijanske izvore kojima se u većoj ili manjoj mjeri poslužio za svoj prijevod Homerova spjeva, ne navodi Kunićev latinski prepjev.

Sporan je i Kunićev odnos prema Vittoriju Alfieriju (1749.-1803.), kojemu posvećuje čak 24 epigrama, iskazujući veliko oduševljenje prema njegovim tragedijama i označujući ga talijanskim Sofoklom. Međutim, Alfierijev sud o Kunićevim epigramima nije povoljan. Čini se da se Alfieri o njima ovakvo sarkastički izrazio: »*Che peccato di sì bella latinità spreca in tanti nient!*« (»Šteta što je tako lijepa latinština upotrijebljena za tričarije!«).⁸ U svakom pogledu Alfierijev je sud preoštari i nepravedan spram dubrovačkog pjesnika.

Od 24 epigrama posvećena Alfieriju 21 je objavljen u dubrovačkom izdanju (19 u enkomijastičkim epigramima a 2 u sekciji *Varia*), tj.:

Epigrammata encomiastica:

109. *Ad Victorium Alferium de ejus Tragoediis.*
110. *Ad Eundem in idem argumentum.*
111. *Ad Eundem in idem argumentum.*
112. *Ad Victorium Alferium de ejus Tragoediarum obrectatoribus.*
113. *Ad Eundem de ejus Tragoediis.*
114. *Ad Quintum affirmantem, in Alferii Tragoediis magis conatum, quam vim perspicit.*
115. *Ad Victorium Alferium.*
116. *Ad Eundem, de ejus carminibus.*
117. *Ad Eundem de ejus Saule inter Arcades lecto.*
118. *Ad Eundem de ejus Philippo.*
119. *Ad Eundem, Oedipodas legentem.*
120. *Ad Eundem de ejus Antigona.*
121. *Ad Eundem de eadem Antigona.*
122. *Ad N. Grimaldum Catholici regis Oratorem de Antigona in ejus aedibus primum acta.*
123. *Ad Victorium Alferium de Antigona auctore, atque actoribus.*
124. *Inscribendum theatro, ubi primum acta est Alferii Antigona.*
125. *Ad Victorium Alferium de Antigona typis in lucem edita.*
126. *Villa Strozia, secessus Victorii Alferii Poetae optimi.*
127. *De horto V. Alferii.*

Varia:

3. *Ad Victorium Alferium de ejus Tragoediis.*
22. *Ad Aulum Tragoediarum scriptorem, frustra cum Victorio Alferio certantem.*

Ostala 3 epigrama objavljena su u parmskome izdanju, tj.:

2. *Ad comitem Alferium. De ejus Antigona primo acta paucis spectatoribus adhibitibus.*
4. *Ad Balthasarem Odescalchium. De Antigona Alferii in lucem producta.*
9. *Ad comitem Alferium Creontis partes agentem.*

⁸ Usp. F. Maixner, »Život i rad Rajmunda Kunića...: 138. i V. Vratović, *Hrvatski latinisti...: 437.*

Tematski se mogu podijeliti u dvije skupine: prva, u kojoj Kunić iskazuje svoj sud o Alfierijevom opusu uopće uspoređujući ga sa suvremenicima, i druga, u kojima Kunić hvali pojedina djela talijanskog tragičara. U ovoj potonjoj ističu se brojnošću epigrama posvećeni tragediji *Antigona*. Nekoliko je i prigodnih epigrama.

Kunić je potpuno svjestan izvornosti Alfierijeva opusa i velike razlike između njegovih i Metastasijevih drama.⁹ Metastasijeve drame, naime, odražavaju duh ležernog i frivolnog »Settecenta«, dok se Alfierijeve odlikuju snagom i jačinom dramskog iskaza,¹⁰ zbog čega ne nailaze uvijek na pozitivan odaziv kod publike.¹¹

Navest ćemo kao primjer epigram 109., u kojemu Kunić ironično savjetuje Alfieriju neka piše »mekočutnije« stihove kako bi ugodio publici, budući je rođen u stoljeću koje nije muževno:

*Apta parum saeclo molli sunt fortia, dictat
Quae tibi, Victori, carmina Melpomene,
Incipe, quod pronum est, enervi natus in aevo
Enerves tandem scribere versiculos:
Degener, ac tragicos jamdudum oblita cothurnos
Tota tibi palmam deferet Ausonia.
Palladiis vates ridetur dignus Athenis,
Regnat ubi, mentes mollit et usque Venus.*

Kunić Alfierija toliko cijeni da ga u 111. i 114. epigramu uspoređuje sa Sofoklom. U 111. epigramu opisuje, naime, Alfierija kako leti na mitskom Pegazu i naziva ga Sofoklovim suparnikom.

Što se tiče pojedinih Alfierijevih tragedija, Kunić je posebno oduševljen *Antigonom*, kojoj posvećuje 9 epigrama (120., 121., 122., 123., 124., 125. u dubrovačkom izdanju, 2., 4. i 9. u parmskome). U 120. epigramu opisuje npr. samoga Alfierija kako čita svoju tragediju u palači Grimaldi g. 1782.,¹² u 4. epigramu hvali kneza Baldassarra Odescalchija što je omogućio predstavu *Antigone* u svojoj palači, u sljedećem epigramu (br. 5) hvali glumce iste predstave, među njima i samog Alfierija koji je nastupio u ulozi Kreonta.

Među ostalim tragedijama Kunić posebno hvali *Saula*.¹³ I ovu tragediju pročitao je sam autor u Arkadskoj akademiji.

Mada u Kunićevim epigramima nema snage Marcijalova ili Katulova pera i premda se u njima pretjerano hvale pojedine ličnosti, ove se pjesme odlikuju majstorstvom jezika ostvarenog u sličicama epigramskog žanra. Osim toga, u Kunićevim se epigramima ogleda društveni život Rima s kraja »Settecenta«, širina Kunićevih interesa te razgranatost njegovih poznanstava. Radi toga ne možemo biti suglasni s Alfierijevom negativnom ocjenom o Kuniću kao piscu epigrama.

9 V. epigram 110.

10 V. epigram 109.

11 V. epigram 111.

12 Usp. L.Rava, *Un salotto romano del Settecento...*: 22.

13 V. epigram 117.

Fedora Ferluga Petronio

I POETI ITALIANI NEGLI EPIGRAMMI LATINI DI RAJMUND KUNIĆ

Riassunto

Rajmund Kunić (1719-1794), uno dei più illustri rappresentanti della produzione letteraria croata in latino, è autore di migliaia di epigrammi in latino, pubblicati in due edizioni postume: *Epigrammatum libri quinque. Accedit Endecasyllaborum libellus*, Parme 1803 e *Epigrammata. Nunc primum in luce edita*, Ragusii 1827. In tutte e due le raccolte sono particolarmente numerosi gli epigrammi encomiastici che ci svelano, fra l'altro, i retroscena della vita culturale contemporanea di Roma, dove al *Collegium Romanum* Kunić insegnava retorica e lingua greca. A Roma Kunić conobbe i più celebri letterati italiani dell'epoca. Fra questi stimava soprattutto l'Alfieri, a cui dedicò ben 24 epigrammi, lodando in particolar modo la tragedia *Antigone*. Nell'Accademia degli Arcadi e nell'Accademia degli Occulti, nonché nel salotto letterario di Maria Pizzelli, ebbe modo di conoscere Vincenzo Monti, a cui dedicò un epigramma elogiando il suo dramma *Aristodemo*, non potendo immaginare che una quindicina d'anni dopo la sua morte, nel 1810, Monti avrebbe pubblicato la traduzione dell'*Iliade* servendosi della sua versione in latino del poema omerico. Ad Ippolito Pindemonte, autore della traduzione in italiano dell'*Odissea*, Kunić dedica quattro epigrammi, in cui si fa fra l'altro cenno ad un dramma inedito *Ulisse*, letto nel salone di Maria Pizzelli. Interessante è il giudizio del Kunić su Pietro Metastasio, a cui pure indirizza quattro epigrammi. Egli stima moltissimo Metastasio, ma è particolarmente conscio che detto autore appartiene completamente al Settecento, mentre l'Alfieri schiude nuovi orizzonti all'arte drammatica italiana.